

This document is an historical remnant. It belongs to the collection Skeptron Web Archive (included in Donald Broady's archive) that mirrors parts of the public Skeptron web site as it appeared on 31 December 2019, containing material from the research group Sociology of Education and Culture (SEC) and the research programme Digital Literature (DL). The contents and file names are unchanged while character and layout encoding of older pages has been updated for technical reasons. Most links are dead. A number of documents of negligible historical interest as well as the collaborators' personal pages are omitted.

The site's internet address was since Summer 1993 www.nada.kth.se/~broady/ and since 2006 www.skeptron.uu.se/broady/sec/.

Paper för ACSIS-konferensen 13-15 juli 2005,
Prof Sture Brändström, Musikhögskolan, Luleå tekniska universitet

Musiklärarutbildning som kulturellt fält: en studie av Musiklinjen vid Framnäs Folkhögskola 1952-1957

Introduktion

Första gången jag hörde talas om Framnäs var när min dåvarande pianolärare föreslog att jag skulle söka till en sommarkurs. Det borde ha varit någon gång i slutet av femtitalet, när jag hade börjat på läroverket i min hemstad Luleå. Jag kom då inte med på sommarkursen, eftersom jag var för ung. Mina första kontakter med musikutbildningen på Framnäs var under vårterminen 1966, när jag fick musiklektioner där varje vecka. På sommaren gick jag sommarkursen på Framnäs under fyra veckor och det blev en omvälvande upplevelse för mig.

Framför allt var det fantastiskt att få lyssna till och studera för den tjeckoslovakiske pianisten Stanislav Knor. Även om jag under min uppväxt hade hört flera goda pianister, var detta något alldeles extra, tyckte jag. Jag minns att han bland annat spelade Beethovens femte pianokonsert med Framnäsorkestern. Det blev så tydligt för mig hur lite jag egentligen kunde och hur långt det var möjligt att nå. Stanislav Knor var en av många förnämliga utländska musiker – ofta av virtuos kaliber – som bidrog till Framnäs kvalitet och goda rykte.

Jag hade blivit antagen till Musikkonservatoriet i Göteborg men under några veckor övervägde jag allvarligt att inte utnyttja min studieplats, utan istället bo hemma och studera hos Stanislav. Det fanns säkert i min ambivalens ett inslag av oro att flytta så långt hemifrån. Att det var pianist jag ville bli hade dock blivit tydligt efter min första sommarkurs på Framnäs. Nu blev det ändå så att jag började i Göteborg. Efter mitt första år där gick jag ännu en sommarkurs och denna gång hade jag sällskap av flera av mina studiekamrater från musikkonservatoriets pianopedagoglinje. Det var framför allt Stanislav Knors pianokurs som lockade upp dem till Framnäs.

Efter sommarkursen 1967 hade jag under många år ingen kontakt med Framnäs, utan fortsatte mina pianostudier på lite olika håll. Jag närde en tanke, vill jag minnas, att en dag kanske kunna komma tillbaka som lärare på Framnäs. Efter att ha avlagt solistdiplom och varit pianolärare vid några kommunala musikskolor i Västsverige, fick jag en dag syn på en annons om att de sökte en pianolärare på Framnäs. Detta var 1974 och jag sökte och fick tjänsten. På sommaren flyttade vi upp och jag installerade mig i den så kallade Granbergsvillan, där mitt undervisningsrum var beläget.

Allt sedan dess har jag blivit Piteå trogen och kommer sannolikt att avsluta min yrkesbana på Musikhögskolan. Under de 30 år som har förflutit sedan jag kom som pianolärare till Framnäs, har mycket hänt. Detta är värt en egen mäsas men de viktigaste hållpunkterna är väl Musikhögskolans etablering och flytten till stan. I likhet med de flesta av mina framnäscolleger blev jag anställd av Musikhögskolan i slutet av 70-talet och började 1985 att arbeta i de nybyggda lokalerna på inne i Piteå.

Från att ursprungligen endast ha härbärgerat musiklärarutbildning finns nu på Musikhögskolan utbildningar för kyrkomusiker, ljudtekniker, journalister och mycket annat.

Skolan har genomgått en remarkabel utveckling och är fortfarande inne i en expansiv fas. Om några år beräknas studentantalet ligga runt tusen. Många gånger har jag ställt mig frågan hur det kommer sig att det gått så pass bra. Vad fanns det för visioner hos dem som var med och grundade folkhögskolan 1952 och hur mycket lever fortfarande kvar av deras idéer?

Som alltid finns det inga enkla svar på sådana frågor. Det är sannolikt frågan om ett komplex av samhällelig påverkan, tidsanda, geografiska faktorer, drivande personer, strategiskt handlande och en gnutta flax. För att komma gåtan på spåret är det nödvändigt med en avgränsning och den görs tidsmässigt 1952-1957, det vill säga de fem första åren i Framnäs Folkhögskolas historia. Periodens sista läsår sammanfaller med den så kallade P-linjens (Pedagoglinjens) första år. De fem elever som antogs hösten 1956, blev efter tre år utexaminerade som musikinstruktörer. Jag har sökt upp några av dessa elever för att höra hur de i retrospektivt ljus upplevde studierna på Framnäs.

En ytterligare avgränsning ligger i det metodiska valet att dels använda befintliga elevmatriklar och dels göra intervjuer med fyra av de elever som studerade vid Musiklinjen (M-linjen) under den aktuella perioden samt en lärare. Förhoppningen var därvid att kunna studera vilka som rekryterades med avseende på kön, social bakgrund och hemort samt vissa andra uppgifter som gick att få fram via matriklarna. Huvudintresset riktas mot Musiklinjen medan Allmänna linjen finns mer i bakgrunden. Vidare hoppades jag med hjälp av intervjuerna att kunna återge något av hur det var att studera musik vid Framnäs Folkhögskola under pionjärtiden. Hur upplevde eleverna mötet med Framnäs för ett halvt sekel sedan? Matrikelstudien har närmast sociologiska förtecken medan intervjustudien är mer att beteckna som etnografiskt färgad.

Intentionen är att förankra studien teoretiskt i en kontinental hermeneutisk tradition. Det innebär exempelvis att jag försöker förstå och förmedla en förståelse av hur det var att studera musik på Framnäs. Jag är som framgått en del av det kulturella fält som studeras, vilket kräver en särskild observans och medvetenhet om den egna positionen (se t ex Bourdieu, 1996, kap 1). Vilka var drivkrafterna hos eleverna att söka sig till skolan och inte minst att tillbringa så många år där? Det säger sig nästan självt att det ej gives några objektiva svar på sådana frågor, utan det rör sig i stället för mig som forskare om att tolka källor och utsagor i syfte att skapa mening.

De frågor jag är ute efter att söka svar på rör alltså å ena sidan vem som studerade på musiklinjen. Å andra sidan finns ett intresse att undersöka Framnäs som idéhistorisk och musikpedagogisk miljö: rådande anda mer allmänt, lärarkader, musiksyn, pedagogik etc. Ett underliggande intresse har hela tiden funnits att försöka frilägga eventuella framgångsfaktorer. Fanns det något i den tidiga miljön som kan förklara den positiva utveckling som Framnäs och senare Musikhögskolan i Piteå genomgått?

Närmast presenteras en rekryteringsstudie som utgår från de handskrivna elevmatriklar som förvaras på Framnäs rektorsexpedition. Därefter ges en sammanfattning av de intervjuer som genomförts med fyra tidiga elever och en lärare.

Matrikelstudie: Elevunderlag 1952-1957

I elevmatriklarna finns uppgifter om namn, födelsedatum, hemort, faderns namn och yrke, föregående sysselsättning, bostad under kursen samt betyg i uppförande, flit, framsteg. Betygen i uppförande, flit och framsteg skrevs ned för sista gången 1958. Under den femåriga epok som är aktuell i denna studie sattes alltså dessa betyg men det var alltid ett pliktskyldigt stort A. Så småningom tillkommer betyg i musikteori och instrumentspel och lite olika former av differentiering. I och med att P-linjen startade 1956 sattes graderade betyg i ett flertal musik- och metodikämnen.

Det var lite mer än dubbelt så många män som kvinnor i elevkadern under den studerade perioden 1952-57. Vid antagningen till Musiklinjens första årskurs (M1) låg medelåldern kring 20 år. De första åren kom de flesta från Norrbotten och varje år kom flera av eleverna från trakten av Piteå. Eleverna kom i stort sett från arbetar- och jordbruksfamiljer och nästan alla hade erfarenhet av yrkesarbete innan de började på Framnäs.

Enligt matrikeln hade endast två av första årgången elever haft någon formell musikundervisning. Innan studierna på Framnäs hade de arbetat inom exempelvis jordbruket, flottningen, verkstadsindustrin, som affärsbiträde, bagare, frisör. Någon hade varit lärling med inriktningar som elektriker, typograf och guldsmed. I första årskullen hade alla folkskola som grund och fyra hade dessutom gått på andra folkhögskolor och fackskolor (trädgårds-, jordbruks-, konditors- och smidesskola). Att vissa enligt matrikeln hade tagit kurser av olika slag kan försiktigt tolkas som att det fanns en allmänt positiv syn på utbildning i hemmen.

I matrikeln finns faderns namn och yrke angivet. Bland yrkena finner vi första året: rörläggare, skomakare, sågverksarbetare, stuveriarbetare, köpman, betongarbetare, jordbrukare, hemmansägare, verktygsutlämnare, målarmästare, fjärdingsman, länsskogvaktare. Det rör sig alltså i stor utsträckning om arbetare, hantverkare och i någon mån lägre tjänstemannayrken.

Under det andra och tredje läsåret i Framnäs historia var rekryteringen stabil vad gäller social bakgrund och tidigare utbildning. Det fjärde året 1955-56 började en viss förändring i förstaårselevernas utbildningsbakgrund märkas, i det att två gått fyraårig realskola och några tagit mer omfattande kurser. Denna förändring sammanfaller med att elevernas sociala bakgrund blev mer blandad. Några av de elever som antogs till M1 hade exempelvis fäder som arbetade som lärare respektive rektor. Fortfarande dominerar dock arbetarbakgrunden hos eleverna.

Det femte året 1956-57 skedde en remarkabel förändring i rekryteringsbilden, då endast tre av tio elever i M1 kom från Norrbotten. Sju av musikeleverna hämtades från mellansverige; en kom från Stockholm och en från Göteborg. Utbildningsbakgrunden är också generell betydligt högre än vid tidigare antagningar till Musiklinjen. Här återfinns till exempel den första musikeleven med studentexamen. Pappan var folkskollärare. I samma utsträckning som den formella utbildningsbakgrunden blir längre, blir det också ovanligare att eleverna har yrkesarbetat innan frammästiden. Hälften av elevkullen som antogs 1956 hade enligt matrikeln huvudsakligen sysslat med studier innan de började på Framnäs.

De fyra första åren var det bara undantagsvis angivet i matrikeln att eleverna hade någon formell musikutbildning innan antagningen till Musiklinjen. Det femte året var det däremot relativt vanligt förekommande med förberedande musikstudier. Detta hänger förmodligen ihop med att kommunala musikskolor började etableras på många håll i Sverige vid denna tid (jfr Brändström & Wiklund, 1995).

Den förändring i rekryteringen som börjar märkas 1955-56 och som slår igenom ännu tydligare kommande år kan till stor del kopplas till examensrättigheterna för musikinstruktörsexamen. Styrelsen ansökte 1955 om examensrätt men fick avslag. Året därpå gick det bättre och den första kullen om fem blivande musikinstruktörer kunde tas in. Den så kallade P-linjen hade etablerats 1956. Detta var en statushöjande händelse som gav eko i musiksverige. Det bidrog sannolikt till att större grupper började se en musikutbildning vid Framnäs som ett attraktivt studiealternativ.

En kort tid efter att Framnäs fått examensrätt inordnades dess musiklinje under den sk Ingesundsstadgan, 1957). Där reglerades lärartjänsternas konstruktion och det gavs utrymme för ett friare förhållningssätt visavi de allmänna ämnena. Folkhögskolans traditionellt bärande idéer om medborgarfostran och teoretiska studier om kultur och samhälle tonades ned och det kunde nu satsas helhjärtat på musikalisk bildning och yrkesutbildning (Larson, in press).

I och med att examensrättigheterna blev avklarade och Ingesundsstadgan antagits blev följande tendenser synliggjorda utifrån rekryteringssynpunkt. Eleverna kom i större utsträckning från södra Sverige, de hade längre skolunderbyggnad och oftare formell musikutbildning och i motsvarande grad hade de mindre yrkeslivserfarenhet jämfört med de första tre åren. Likaså blev det lite mer vanligt att föräldrarna hade tjänstemannayrken och studievana.

Totalt gick under de fem första åren ett femtital elever vid Musiklinjen. Under denna period tycks ett trettiotal elever ha avslutat sina studier efter någon av de tre årskurserna. Någon uppföljning av drop-out-eleverna har inte kunnat göras men troligtvis har en del av dem utbildat sig någon annanstans eller börjat arbeta i någon annan bransch än musik. Någon har kanske börjat studera vid Ingesunds Folkhögskola eller Kungliga musikhögskolan i Stockholm.

Vägen till M3 och sedan vidare till P-linjen kan betecknas som en selektionsprocess. Det är rimligt att anta att de som blev kvar i systemet var de som både trivdes med musikstudierna och folkhögskolemiljön. Det kan givetvis även finnas andra faktorer som spelat in som har mer med det blivande yrket som musiklärare att göra. Av de fem elever som antogs till P-linjen 1956 hade fyra gått alla tre förberedande år på Framnäs och en elev som redan hade en grundutbildning som militärmusiker kunde tas in direkt från M1.

Intervjustudien

En av de före detta eleverna kommer flera gånger under intervjun tillbaka till att alla sa du till varandra på Framnäs. Det måste ha gjort ett starkt intryck på honom att rektorn Adrian Wennström redan från första dagen förklarade: här är alla du med varandra. Det var ett inte helt vanligt förhållningssätt i 50-talets Norrbotten att lärare och elever sa du till varandra. Jag påminner mig att när jag började läroverket i Luleå, var vi tvungna att ta av mössan och hälsa på rektorn när vi mötte honom ute på stan – även om det var 30 grader kallt. Den avspända

miljö som eleverna mötte när de började på Framnäs, bröt tydligt av mot vad de tidigare varit med om. Även när statsministern var på besök var det tydligen du som gällde som tilltalsord.

Att alla sa du till varandra var ett medvetet drag från skolledningens sida och en del av den anda som etablerades redan från starten – efter hand benämnd framnäsandan. Av intervjuerna framgår att lärarna inte ansträngde sig att hålla distans till eleverna. Tvärtom tycks man ha umgåtts på kamratlig fot. RøjåsJonas som inledningsvis hade huvudansvaret för Musiklinjen, upplät exempelvis sitt hem för att eleverna skulle få öva fiol. Det tycks ha rått en allmänt familjär stämning under de första åren i de provisoriska lektionslokalerna i Öjebyn. Denna anda levde sedan vidare i de nya skollokalerna på framnäsområdet som stod klara att tas i bruk 1954.

Musiklinjens lärare höll ihop i vått och torrt. Förutom samkväm, morgonsamlingar och friluftsdagar – aktiviteter där även eleverna deltog – umgicks lärarna flitigt med varandra. När Framnäs nya skolbyggnad tagits i bruk samlades musiklärarna varje dag och drack förmiddagskaffe på en av lärarnas lektionsrum.

Det framkommer i intervjuerna att även sammanhållningen mellan eleverna verkar ha varit påtaglig. Elever från Allmänna linjen ingick i den lilla orkester som bildades första året. Det som bidrog till att svetsa ihop eleverna var de dagliga morgonsamlingarna och de varje vecka återkommande samkvämen. Musiklinjen och Allmänna linjen var under de första åren inte så åtskiljda, utan hade en del lektioner ihop och de umgicks flitigt på fritiden.

Att skolans två linjer efterhand började leva sina egna liv kan förklaras i ljuset av inordnandet under Ingesundsstadgan 1957 samt den efterföljande expansiva utveckling som Musiklinjen genomgick. Det tycks också ha utvecklats en spänning mellan linjerna som poängterades av att M-linjen fick så pass mycket uppmärksamhet i tidningarna och i andra sammanhang. En självkänsla växte sig efterhand stark bland musikeleverna.

Som framgått rekryterades Musiklinjens tidiga elever ur arbetarleden och de hade alla provat på yrkesarbete innan studietiden. Så här beskriver en av de intervjuade sin sociala situation när han som 16-åring började på Framnäs.

Min mamma var änka, med tre pojkar. Hon hade ju inga pengar. Hon var barnbispisningsbiträde och det är väl det lägsta som existerar, tror jag. Hon hade ingen fast tjänst, hon hade timlön, och på den tiden... Och så hade hon bara jobb på vintern när skolan gick, så hela somrarna fick hon fara ut och koka kaffe, på fester, laga mat på maranamatöten. Det fanns inga pengar, så det var som inbyggt att man skulle jobba hela tiden. På Lövholmen började jag alldeles för tidigt, det var olagligt att jobba nattskift.

Så gott som alla i de första kullarna som fullföljde sina studier på Framnäs fram till musikinstruktörsexamen, är att beteckna som klassresenärer. Sprungen ur arbetarklassen fick de i och med sina studier ett läraryrke – låt vara att musiklärare inte är det mest statusfyllda. Vad var alternativet för de första årgångarna framnäs elever? Många hade redan i lägre tonåren provat på att arbeta inom industrin och flera av eleverna hade haft hårt kroppsarbete. Att kunna förena ett starkt fritidsintresse med en musiklärarutbildning, måste ha varit ett högst positivt val. Att några av de intervjuade under sin yrkesbana innehaft olika ledarbefattningar inom musiklivet, förstärker draget av klassresenär (jfr Ambjörnsson, 1996; Munkhammar, 2000; Trondman 1994).

De lärare som inledningsvis rekryterades till Musiklinjen hade det gemensamt att de i stort sett saknade lärarutbildning och formell musikutbildning. Den mest tongivande, RøjåsJonas,

var folkmusiker av god klass och i övrigt fanns det ett par restaurangmusiker och någon duktig amatör. Det var alltså under de första åren på Musiklinjen en miljö som var tämligen fri från akademiskt inflytande. Det kan därför te sig lite paradoxalt att lärarna så entydigt grundade sin undervisning i den klassiska notbundna traditionen. Det tycktes närmast självklart att den västerländska konstmusiken och den därmed traditionellt förbundna pedagogiken, var den enda och rätta vägen. Røjås, som han kallades, spelade ofta låtar på samkväm och i olika sammanhang, men kom tydligen inte på idén att i någon större utsträckning använda folkmusik i sin undervisning

Ett sakförhållande som säkerligen bidragit till Framnäs framgångar och goda rykte, är de fördelaktiga lärartjänsterna. Som instrumental- eller sånglärare hade man 24 lektionstimmar å 40 minuter varje vecka. Folkhögskolestadgan föreskrev 24-28 veckotimmar. Huvudinstrumentelever hade enskild lektion två gånger per vecka och biinstrument en gång per vecka. Det betydde att en lärare som hade många huvudinstrumentelever kunde få ansvar för endast 12-15 elever, vilket kan jämföras med en lärare vid kommunal musikskola som ofta har ansvar för upp till fem gånger så många elever. Dessutom var terminerna korta jämfört med dagens förhållanden. För sommarkursen, där de flesta av de ordinarie musiklärarna undervisade, utgick lön utöver den reguljära månadslönen.

Då tidstilldelningen per elev var så pass hög behövde ej missade lektioner tas igen och lärarna hade i det närmaste fullständig frihet att lägga upp sin undervisning – så länge som inte eleverna klagade alltför högljutt eller att brottet mot fältets doxa blev alltför påtagligt. Så här betraktar en av eleverna i retrospektiv ljus den musikpedagogiska hållning som rådde.

Traditionell, skulle jag vilja säga. Det var mycke att sitta med skalorna och spela dem i decimor och terser och kvinter. Det var en standardgrej alltså, på varje lektion. Man hade en tonart och treklanger, varenda gång. Man var en riktig värsting på det där, kunde varenda tonart. Harmoniska mollskalor och melodiska. Men sen var det ju traditionell repertoar, det har jag förstått sen, sonatiner och Burgmüller.

En lärare, en elev verkar ha varit en icke ifrågasatt grund för instrumentalundervisningen – med den bakomliggande idén att överföra lärarens/musikerns kunnande till eleven. Mästare-lärling-pedagogiken genomsyrade undervisningen. Det dröjde rätt länge innan mer gruppdynamiska idéer började få fotfäste i den pedagogiska miljön. Tyngdpunkten i den skolning som erbjöds vid musiklinjen under den första perioden låg på musikalisk färdighetsträning, ensemblespel och musikteori. Huvudinstrumentet var tydligt identitetsskapande och det påtalades i årsredogörelser att eleverna hade fyra timmars övning per dag (Larsson, in press).

Det framkommer vid intervjuerna att arbetarrörelsens inflytande i stor utsträckning var begränsat till officiella tal och styrelsesammanträden. Det förekom en del diskussioner om man skulle få driva en elitistisk linje eller om alla sökande skulle tas in men någon allvarlig ideologisk diskussion om finkultur kontra folklig kultur, satte aldrig några djupare spår i den pedagogiska vardagen. Den musiksyn som tog gestalt på Framnäs är väl den som ibland brukar benämnas beundrande övertagande av det borgerliga kulturarvet (jfr Bohman, 1985).

Å ena sidan karaktäriseras alltså framnäsandan som liberal och å andra sidan framhålls det tydliga draget av tillslutenhet. Det senare har framför allt sin grund i att Framnäs var ett internat. Efter 1954, då den nya skolbyggnaden stod klar, bodde så gott som alla elever, lärare och även rektorn på skolområdet. Intresset för vad som hände i världen utanför skolan, verkade i många fall vara svalt. En tillsluten miljö skapar ofta ett behov av social kontroll och Framnäs utgjorde inget undantag därvidlag. Rektor utövade, till dels via husmor, en strikt

kontroll att folk skötte sig och hade ordning på sina rum. Skötsamhetsidealet, som var ett tidstypiskt och klassbundet fenomen, fick även det sitt tydliga uttryck på framnässkolan (jfr Ambjörnson, 1988).

Det var ”inge snack”, man skulle öva och passa tider. Adrian höll koll på... han var gift med en kvinna som var husmor, hon var lite spion, så där. Kollade om man hade städlat på rummen, hon hade nycklar så hon kom in överallt. Man kunde inte ha några hemligheter (skratt). Om någon låg och slöade och sov halva dan, så var hon där, så det var en väldig övervakning. Men huvudintrycket är att det var en vänlig, humanistisk miljö. Ingen mobbing, utan en riktig läroanstalt.

Intressant är att samma person som stod för ovanstående citat påpekade att sommarkurserna hade en ”syresättande” funktion. Det engagerades då andra lärare som i många fall var väletablerade musiker. På sommarkurserna tillkom även andra elever. Att det var en jämn ström av musiker och olika kulturpersonligheter som framträdde på skolan under vinterkurserna, gav säkerligen också viktiga impulser utifrån. Framnäs blev rätt snart ett kulturcentrum som fick betydelse för hela den norra regionen och naturligtvis i synnerhet för trakten runt Piteå. Konserter och teaterföreställningar drog ofta fulla hus.

Den breda bildningssyn som av hävd var ett ideal inom folkhögskolan, lyser igenom i intervjuerna. Vid Framnäs etablering lades stor vikt vid litteratur och teater för alla elever. Som redan påtalats minskade denna satsning i omfång och betydelse, allt eftersom musiken fick högre prioritet. Att i inledningsfasen lägga så pass mycket tid och energi på konstnärliga områden utanför musiken, har uppenbarligen berikat eleverna. Samtidigt kan det utifrån ett sociologiskt betraktelsesätt ses som en investering i kulturellt kapital (jfr t ex Bourdieu, 1986). Eleverna skulle genom kontakten med ett europeiskt kulturarv kompenseras för kulturella brister i sin hemmiljö. Att så entydigt satsa på västerländsk konstmusik faller också väl in i en sådan förklaringsmodell.

Det var under den här aktuella perioden uttryckligen förbjudet att inom skolans väggar spela på gehör! Man skulle enbart syssla med den klassiska musiken och utgå från noter. En av de intervjuade berättade att han efterhand bröt med denna på skolan förhärskande tradition och började intressera sig för den tabubelagda jazzmusiken. Han sade sig uppleva jazzen som en befrielse från perfektionismens bojar. Brottet mot den musikaliska konventionen på skolan kan också ges en sociologisk förklaring. Jazzen började i 50- och 60-talets Sverige lämna sin lågkulturella position och nå erkännande som konst. I detta ljus kan musikalisk nyorientering mot jazzområdet ses som en investering i kulturellt kapital (jfr Lilliestam, 1995).

Några avslutande reflektioner

De elever som började sina studier vid Musiklinjen under de första åren kom från likartade sociala förhållanden. Med något litet undantag tillhörde de den uppåtsträvande arbetarklass som var ett så typiskt inslag under svensk efterkrigstid. I båda delstudierna återfinns indikationer på att det i många av elevernas hemmiljöer funnits en positiv syn på utbildning. ”Lite mallig och stolt var pappa”, säger en av förstaårseleverna. Bakom folkhögskolans satsning på klassisk musik, litteratur och teater kan man som tidigare framkommit ana ett kompensatoriskt tänkande. Det var ett sätt att ge eleverna ett visst mått av allmänbildning och kulturellt kapital, vilket skulle kunna bli till en tillgång senare i livet – både på det personliga planet och i samhällelig tjänst.

För de elever som kom från trakten runt Piteå behövde inte heller språnget ut i världen bli så påtagligt, man kunde hålla regelbunden kontakt med hemmet. Om inte annat kan det ha varit en känslomässig trygghet i att det geografiska avståndet inte var så stort. Den vänliga och familjära stämningen vid framnässkolan, underlättade säkert för att eleverna skulle aklimatisera sig. Det är ganska lätt att tänka sig vilken skillnad det skulle vara för någon från de första årskullarna att studera vid Kungliga Musikhögskolan eller kanske i än högre grad vid Uppsala universitet – våra två nordligaste lärosäten vid denna tid. Det var förmodligen en tanke som var helt främmande för de första norrbottniska framnäseleverna – att sätta sig på Nordpilen och fara 100 mil söderut för att studera.

Det som Framnäs hade gemensamt med nämnda läroanstalter var att det folkliga kulturarvet var nedtonat till förmån för mer uppburna genrer och akademiska discipliner. Med detta inte sagt att förhållningssättet till den europeiska högkulturen var likartade inom folkrörelsedrivna folkhögskolor och de med prestigefyllda akademierna – långt därifrån. Det var två världar där den ena kännetecknades av det goda kulturella viljan medan den senare bär självklarhetens och det goda kulturella självförtroendets signum. I sin bok *Hemligskrivaren* (2000) skriver Birgit Munkhammar apropå kulturarv och duktighetsideologi.

Som kulturmiljöer har såväl arbetarhemmen som folkbildningsrörelsen ofta karakteriserats av en eftersläpning och traditionalism som skulle ha verkat passerad eller rentav löjeväckande i intellektuella kretsar. Överklassen har i regel kunnat kosta på sig en mindre vördnadsfull och trohjärtad syn på det nationella kulturarvet, medan Gud, folkskolan och fosterlandet har hållit arbetarhemmet i ett stadigt grepp (s 90).

I *Hemligskrivaren* finns en elaborerad analys av Eyvind Johnson som klassresenär. I sina grunddrag är tanken att klassresenären tvingas att avskärma sig från sin ursprungsmiljö överförbar till de tidiga framnäselevernas situation. Eyvind Johnson och andra proletärförfattare gjorde givetvis en mer omfattande resa, som ledde ända in i de fina salongerna. Det pris de fick betala med extrem ensamhet i ungdomsåren lindrades i framnäselevernas fall av att de inom folkhögskolan hade många i samma situation runt omkring sig. Internatet blev något av ett andra hem med både en far och mor – rektor och husmor råkade för övrigt vara gifta med varandra under en tid (sic). Morgonsamlingar, samkväm och alla gemensamma aktiviteter skapade en sammanhållning och familjär anda på liknande vis som den idealtypiska kärnfamiljen.

En sund och välfungerande familj är både tillsluten och öppen. Det är nödvändigt med impulser utifrån och i Framnäs fall tillgodosågs detta genom sommarkurserna samt regelmässiga besök av musiker, föreläsare, teatergrupper etc. Skolan blev rätt snart ett viktigt regionalt kulturcentrum och många av de artister som var på norrlandsturné framträdde också på Framnäs. Detta bidrog säkert till att göra skolan känd i vidare kretsar.

En betydelsefull marknadsföring var även att skolans egna lärare, i stigande grad allt eftersom lärarkårens konstnärliga standard höjdes, själva var ute på konsertturnéer. Det som möjliggjorde lärarnas egen förkovran och aktiva musikerskap var som framkommit de fördelaktiga lärartjänsterna och den stora friheten att lägga upp sin undervisning. Att skolan efter några år fick två linjer och att musiklinjen tilläts att utveckla sin egenart, fick också avgörande betydelse för den expansion som skulle komma att följa efter de fem första åren som denna studie har behandlat.

Sedan skall man inte förringa betydelsen av framsynta personer i ledande ställning. Rektorn Adrian Wennström förenade i sig flera av tidens mäktiga idéströmningar som arbetarrörelse,

frikyrka och nykterhetsrörelse (jfr Enquist, 1983). Wennström uppfattades av eleverna som en mäktig men vänligt sinnad person. Han hade en akademisk skolning och att han dessutom var författare gjorde honom kulturellt kapitalstark – utan tvekan en person som av omgivningen tilldelats rätten att tala (jfr Broady, 1984).

Referenser

- Ambjörnsson, R. (1988). *Den skötsamme arbetaren. Idéer och ideal i ett norrländskt sågverksamhälle 1880-1930*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Ambjörnsson, R. (1996). *Mitt förnamn är Ronny*. Stockholm: Bonnier Alba.
- Bohman, S. (1985). *Arbetarkultur och kultiverade arbetare. En studie av arbetarrörelsens musik*. Diss. Stockholm: Nordiska museets handlingar 103.
- Bourdieu, P. (1996). *Homo academicus*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Bourdieu, P. (1986). *Kultursociologiska texter*. I urval av Donald Broady och Mikael Palme. Stockholm: Salamander.
- Broady, D. (1990). *Sociologi och epistemologi. Om Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. Diss. Stockholm: HLS Förlag.
- Broady, D. & Lundgren, U-P. (1984). *Rätten att tala. Skeptron. Texter om läroplansteori och kulturreproduktion*. Stockholm: Symposion.
- Brändström, S. & Wiklund, C. (1995). *Två musikpedagogiska fält. En studie om kommunal musikskola och musiklärarutbildning*. Diss. Umeå: Pedagogiska institutionen Umeå universitet.
- Larsson, A. (in press). En idéhistorisk studie av Framnäs Folkhögskolas musikutbildning (arbetsnamn).
- Lilliestam, L. (1995). *Gehörsmusik – blues, rock och muntlig tradering*. Göteborg: Bo Ejeby Förlag.
- Munkhammar, B. (2000). *Hemligskrivaren. En essai om Eyvind Johnson*. Stockholm: Binniers.
- Trondman, M. (1994). *Bilden av en klassresa: sexton arbetarklassbarn på väg till och i högskolan*. Diss. Stockholm: Carlssons Förlag.
- Enquist, P.O. (1983). *Musikanternas uttåg*. Stockholm: Norstedt.

